

1. Giriş: “Yaşam Fırsatları”

1. Bu Rapor bugünkü Türk toplumunun ve en önemlisi gelecek nesil olan bugünün çocuklarının yaşam fırsatlarını incelemektedir. Bu raporda sunulan sonuçlar, halihazırda *yaşam fırsatlarının* ciddi farklılıklar sergilediğini ancak Türkiye’nin söz konusu fırsatları en üst düzeye çıkarması durumunda beşeri ve ekonomik gelişim potansiyelini büyük ölçüde yükseltebileceğini göstermektedir.

2. Bunu daha somut bir şekilde görmek için, aynı günde fakat birbirinden çok farklı iki ortamda doğmuş olan bir kız çocuğu (Ayşe) ile bir erkek çocuğunu (Mehmet) düşünün:⁷ Kız çocuğunun anne babası yoksul ve gıda, giyim, okul, ulaşım ve diğer temel ihtiyaçlar için ailede fert başına aylık 80 TL harcayabiliyor. Ayşe Türkiye’nin doğusunda, Erzurum ve Ağrı illeri arasında uzak bir köyde dünyaya gelmiş. Ayşe’nin anne ve babasının hayvancılıkla uğraştığını, en büyük ablasının ailenin küçük bebeğine ve diğer kardeşlerine baktığını düşünün. Kerpiçten yapılmış küçük evinde çok az eşya var; ailenin televizyonu, çamaşır makinesi veya arabası yok. Öbür yanda, İzmir’in iyi semtlerinden birinde, hanede kişi başına aylık 1.000 TL’nin üzerinde harcama yapabilecek oldukça varlıklı bir ailede büyüyen Mehmet’i düşünün. Mehmet’in üniversite mezunu olan anne-babası kendi mesleklerinde çalışıyorlar. Mehmet modern kent yaşamının sunduğu tüm olanaklara sahip büyük bir apartman dairesinde büyüyecek.

3. Bu iki hayali çocuğun on beş yaşına kadar yaşamlarının nasıl ilerlediğinin kıyaslanması bize her şeyi anlatacaktır. İyi bir yaşam sürme olasılığı doğumda, hatta daha önceden, farklılaşmaya başlar: Gözlenen son modellere dayalı olarak, Ayşe’nin annesinin hamilelik sırasında düzenli doğum öncesi sağlık kontrolü yaptırmaya olasılığı sadece yüzde 45 iken, Mehmet’in annesinin bu kontrolleri yaptırmış olma olasılığı neredeyse yüzde yüzdür. Ayşe’nin düşük doğum ağırlığı ile doğma riski

dörtte birdir, bir başka deyişle Mehmet’in düşük doğum ağırlığı ile doğma riskinin dört katından fazladır. Bu gibi farklılıklar okul çağı boyunca da devam etmektedir. Ayşe’nin birinci yaşını doldurduğunda tüm aşılarını yaptırmış olma olasılığı, Mehmet’in üçte biri oranındadır (yüzde 24’e karşı yüzde 72). Ayrıca Ayşe’nin büyüme geriliğinden, yani çocukların büyüme eksikliği sergilediği kronik yetersiz beslenmenin belirtisi olan durumdan, etkilenme olasılığı Mehmet’ten on kat fazladır (yüzde 30’a karşı yüzde 3). Benzer şekilde, iki çocuğun eğitim akışının da keskin bir şekilde farklılaşma olasılığı yüksektir. Şöyle ki, Ayşe’nin ortaöğrenimi tamamlama şansı çok az iken (yaklaşık beşte bir), Mehmet’in ortaöğrenimi tamamlama ve üniversite eğitimine devam etme olasılığı oldukça yüksektir. On beş yaşına gelindiğinde, öğrenme, okuma ve anlama bakımından temel farklılıkların olması oldukça muhtemeldir. Hayatın daha sonraki aşamalarında ise, bu farklılaşan eğitim başarıları, Ayşe ve Mehmet’in kendi çocuklarına *iyi bir yaşam sürme imkanı* sunmalarını sağlayacak iyi işler bulma ve yüksek kazançlar elde etme fırsatlarında da büyük farklılaşmalara yol açacaktır.

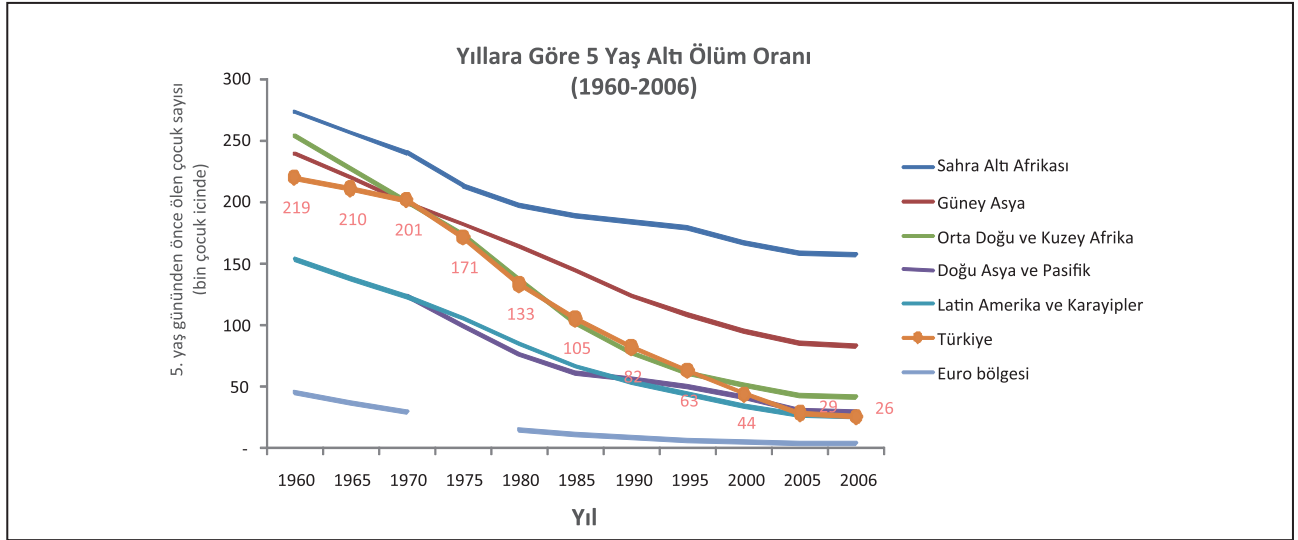
4. Bu Rapor, Türkiye’de farklılıklar gösteren *yaşam fırsatları* hakkında bazı sorulara cevap bulma arayışı ile yola çıkmıştır. Türkiye’de fırsatlar doğum yeri, ebeveynin eğitim ve varlık durumu, hatta çocuklukta konuşulan dil gibi yukarıda bahsedilen çevresel özellikler tarafından mı şekillendiriliyor? Eğer öyle ise, bu özelliklerden en önemlileri hangileridir? İyi bir yaşam sürme olasılığının anlaşılması bakımından, Ayşe ve Mehmet’in büyükanne ve büyükbabalarının eğitimi gibi çok daha gerilere uzanan faktörler gibi başka önemli faktörler de var mıdır? Son olarak, bu gibi zayıf fırsatlardan (fırsatsızlıklardan) etkilenen çocuk sayısı kaçtır ve toplum bu çocukların kendi beşeri potansiyellerine tam olarak ulaşabilmeleri için onları nasıl destekleyebilir?

⁷ İki çocuğun çevresi ve sahip olduğu şansları, parasal değerler 2009 fiyatlarına göre ayarlanarak, 2004 Nüfus ve Sağlık Araştırması’nın incelenmesinden türetilmiştir. Parasal değerler sadece gösterge niteliğindedir ve örnekler bu Raporla tanıtılan nesiller arası fırsat grupları sınıflandırmasına girmektedir. Bakınız Teknik Not 1.

5. Bu sorulara aşağıdaki şekilde ışık tutmayı amaçlıyoruz. Arka plan bilgisi olarak, Türkiye’de geçmiş yıllarda yoksulluk ve sosyal kalkınmadaki eğilimleri kısaca inceliyoruz ve bu gelişmeleri kısa bir süre önce gerçekleştirilen ve Türk toplumunun talepleri hakkında önemli ipuçları veren bir kamuoyu anketi ile karşılaştırıyoruz. Üçüncü Bölüm’de fırsat eşitliği kavramını tanıtıyoruz ve bunu varlık ve eğitim sonuçlarını incelemek için uyguluyoruz. Daha sonra, en önemlisi anne tarafındaki büyükanne ve büyükbabanın eğitim durumu gibi diğer nesiller arası faktörler ile Türkiye’de bugünkü çocukların refahı

arasındaki ilişkiyi inceliyoruz. Dördüncü Bölüm’de çocuk refahı ve çocukları etkileyen risk faktörlerini inceliyoruz. Son olarak, Beşinci Bölüm’de ise başka birçok Raporda olduğu gibi, dezavantajlı çocukların tam gelişim potansiyeline ulaşmasına yardımcı olabilecek en etkili politikalar üzerinde durulmaktadır, aslında Türk Hükümeti de bu konuda iddialı hedefler belirlemiştir: mesela dezavantajlı çocukları ve ailelerini yaşamlarının en erken evrelerinden itibaren destekleyen entegre ve bütüncül politikalar ve programlar bu hedefler arasında yer almaktadır.

Grafik 1: Zaman İçinde 5 Yaş Altı Ölüm Oranları (1960-2006)

Kaynak Veriler: Dünya Kalkınma Göstergeleri. (1965 yılı verileri mevcut verilerden yola çıkarak dış değerlendirme yoluyla bulunmuştur.)